

Rumi's sprekende beelden

Het verhaal van het kind in het vuur

Arash Ghajarjazi

Sympathisanten van de Woman, Life, Freedom-beweging gebruiken Rumi's verhalen om pijnlijke gebeurtenissen te verwerken. Dit gebruik van Rumi's teksten om met actuele trauma's om te gaan is een belangrijk deel van Rumi's receptiegeschiedenis in Iran. Ghajarjazi verbindt het verhaal over het kind in het vuur met de dood van een van de demonstranten.

Twee weken na het begin van de aanhoudende revolutionaire opstand in Iran werd Khodanur Lajii doodgeschoten. Dit gebeurde tijdens een van de bloedige Mahsa Amini-protesten: het twee dagen durende bloedbad van Zahedan waar 96 doden en meer dan driehonderd gewonden vielen. Khodanur overleed op 2 oktober 2022 – zijn verjaardag – nadat hem in het staatsziekenhuis van deze Iraanse zuidoostelijke stad medische hulp was geweigerd. Khodanurs dood geldt als een trauma voor het Iraanse volk. Na zijn dood verschenen verschillende video's op sociale media waarin hij dansend te zien was – Khodanur was namelijk een professioneel danser. Deze beelden gingen de wereld over.

Een maand na zijn dood schilderde een jonge kunstenares uit Teheran een Khodanur die danste rondom en in een vuur (afbeelding 1). Ze postte dit op haar Instagrampagina en schreef als bijschrift:

Ik herinner me Khodanur als volgt: vrij en dansend rond het vuur dat zijn moordenaars verslindt en verbrandt. Onze dans is onze kogel in het gezicht van onderdrukking (*setam*). Eindelijk, op een nacht, dronken, verbijsterd en een beetje verformfaaid, met lichamen gerold in bloed, zullen we dansen op jullie [de moordenaars] boosaardige en grimmige graven.

Afbeelding 1: Schilderij van Maryam Salimian op haar Instagrampagina

P.S. Als iemand van ons doodgaat: zij die het overleven dienen te lachen en harder te vechten, en namens ons te dansen op de dag van de overwinning!
#Woman_Life_Freedom

Ongeveer twee maanden later pleegde de schilder, Maryam Salimian, zelfmoord. De Iraanse autoriteiten hadden haar verboden het land te verlaten om haar studie schilderkunst aan een Oostenrijkse universiteit voort te zetten. Haar schilderij van Khodanur staat nog steeds op haar Instagramaccount.¹

Rumi's *Masnavi* en het kind in het vuur

Salimians schilderij riep bij mij de associatie op met een indringend verhaal van Rumi. Het achtendertigste hoofdstuk van de *Masnavi* beschrijft een traumatische ervaring die dicht in de buurt komt van de dood van Khodanur. Aan het begin van het gedicht brengt een koning een moeder en haar kind naar een vuur met een afgodsbeeld. De koning wil dat zij het afgodsbeeld aanbid-

den; doen ze dit niet, dan worden ze in het vuur gegooid. Om ervoor te zorgen dat de mensen hem op zijn woord geloven, grist hij het kind uit de armen van zijn moeder en gooit het in het vuur. Geconfronteerd met dit gruwelijke schouwspel besluit de moeder zich te onderwerpen aan de wil van de koning en zweert haar geloof af. Ze staat op het punt om voor de afgod te buigen in de hoop haar kind te redden als het stervende kind haar aanspreekt en haar overtuigt de afgoden niet te aanbidden.

Via het gedicht spreekt het kind de lezer toe terwijl het zich op de drempel van de dood bevindt. In de laatste regels weet het kind alle gelovigen te motiveren om samen met hem het vuur te ervaren. Ten slotte verslindt het vuur ook de koning.

Zoals Khodanur vanuit de dood via de sociale media tot ons spreekt, en nog intenser via het brandende vuur in Salimians schilderij, zo spreekt het naamloze kind tot de lezer via Rumi's *Masnavi*. In beide gevallen is er een uiterst wrede antagonist: de theocratisch-ideologische staat in het ene en een koning in het andere. In beide gevallen richt het slachtoffer zich vanuit de dood tot het publiek. En in beide gevallen symboliseert het vuur zowel geweld als de belofte dat strijdbaar verzet tegen onrecht zal blijven branden. Deze parallellen vormden de inspiratie voor deze korte analytische beschouwing van het gedicht. Biedt het verhaal handvaten om trauma's collectief te verwerken? In hoeverre gaat de vergelijking met trauma's in hedendaags in Iran op?

Een wrede koning

Rumi beschrijft de wrede koning op meerdere plaatsen als 'de joodse koning'. In de proloog op het verhaal van het brandende kind wordt deze koning bovendien in onverbloemd antisemitische bewoordingen geïntroduceerd.

در هلاک قوم عیسی رو نمود

یک شه دیگر ز نسل آن جهود

Weer een andere koning van Joodse oorsprong
is vastbesloten om de gemeenschap van Jezus te vernietigen
(*Masnavi*, Boek I, p. 42, regel 744, vertalingen door de auteur)

De rest van de proloog bestaat uit een beschrijving van het kwaadaardige karakter van de antagonist. Op basis van de astrologie betoogt Rumi eerst dat iemands karakter wordt bepaald door planeten en astrale tekens. Tegen het einde van deze proloog herinnert Rumi de lezer eraan dat het afgodsbeeld moet worden opgevat als een metafoor voor iemands lagere hartstochten of zijn ego (*nafs*). Op deze manier legt hij uit hoe de rest van het verhaal gelezen

moet worden: de aardse verlangens van het ego, gesymboliseerd door afgoderij, moeten worden geassocieerd met onwetendheid, hel en ongelof, terwijl de vernietiging van het ego en het opgaan in God moeten worden beschouwd als verlossing.

In het licht van de historische realiteit van de dertiende eeuw, die werd gekenmerkt door de desastreuze inval van de Mongolen in Perzië, is het opmerkelijk dat deze gedichten een joodse koning centraal stellen. In de uitgestrekte gebieden van Anatolië via Bagdad tot Khorasan was geen enkele politieke entiteit te vinden waar een joodse gemeenschap soevereiniteit had, laat staan een koning. Een joodse koning was waarschijnlijk een onbekend begrip voor veel Perzischsprekende moslims die in deze islamitische gebieden woonden. Zo'n koning moet daarom als mythische figuur worden gezien, een antisemitisch archetype dat geen referent had in de werkelijkheid. Deze figuur is daarom een duistere en mysterieuze knoop in het gedicht: we weten niet veel over hem, behalve dat hij grotesk en brutaal is. Rumi wil dat we hem zien als een symbool van egoïsme, een symbool voor het maken van afgoden, de ziel als afgod, en het verwarren van het ego met God. Veel lezers zullen zich nooit de vraag hebben gesteld wat de koning symboliseerde, maar vroegen zich eerder af: 'Oh God! Wat gaat deze kwaadaardige koning doen?' Wat voor psychosociale les kan zo'n lezer uit dit verhaal trekken?

Sterven op een bed van rozen

Laten we teruggaan naar het brandende kind en de toespraak volgen waarin hij de moeder aanroept vanuit het vuur. Het kind blijft zijn moeder vragen om mee te gaan in het vuur.

اندر آ ای مادر اینجا من خوشم   گر چه در صورت میان آتشم
اندر آ مادر ببین برهان حق   تا ببینی عشرت خاصان حق
اندر آ و آب بین آتش مثال   از جهانی کآتش است آبش مثال

Kom erin, o moeder! ik ben hier gelukkig
Hoewel ik middenin het vuur ben.
(...)
Kom erin, moeder! En zie Gods bewijs
Zodat je het plezier van Gods uitverkorene kunt zien.
Kom erin, en zie het water dat als vuur is,
een wereld van vuur dat zoals water is.

(*Masnavi*, Boek I, p. 44, regels 790; 792-793)

De lezer weet dat het kind op sterven ligt, of misschien zelfs al dood is, maar het gedicht, dat onwetendheid veinst, nodigt de lezer uit deze gedachte even op te schorten. Enkele regels na deze bijzondere toespraak verwijst het kind naar Abrahams soortgelijke ervaring.

کو در آتش یافت سرو و یاسمین	اندر آسرار ابراهیم بین
سخت خوفم بود افتادن ز تو	مرگ می‌دیدم گه زادن ز تو
در جهان خوش‌هوای خوب‌رنگ	چون بزادم رستم از زندان تنگ
چون درین آتش بدیدم این سکون	من جهان را چون رحم دیدم کنون

Kom erin en zie de geheimen van Abraham
 Die in het vuur cipressen en jasmijnen vond.
 Ik zag de dood op het moment dat ik uit jou geboren werd,
 Ik had veel angst om van je te scheiden.
 Toen ik werd geboren, ontsnapte ik aan de nauwe gevangenis,
 Bij het zien van de plezierige lucht en de mooie kleuren van de wereld.
 Nu zie ik de wereld als een baarmoeder,
 Omdat ik in het vuur ben, ervaar ik vrede.
 (*Masnawi*, Boek I, p. 44, regels 794-797)

In deze regels herinnert het kind de moeder aan het verhaal over Abraham die gedwongen werd in het vuur te stappen om zijn geloof te bewijzen, waarop het vuur veranderde in een tuin vol rozen. Abraham is een van de meest voorkomende personages in Rumi's werk, die beloond wordt voor zijn geloof en een van de weinigen die verschillende keren een geloofscrisis doormaakt.² Zo spaart God zijn gezant wanneer deze bewijst dat hij bereid is om te doen wat Hij wil, zelfs als Hij hem vraagt om zijn eigen kind op te offeren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het brandende kind met de toespeling op Abraham ook het sterven beschrijft als een lonende ervaring. Hij vergelijkt het met het moment van geboorte: hij zag de dood op het moment dat hij uit de moederschoot werd geboren. Het kind wordt een soort profeet à la Abraham, die de moeder en alle moslims uitnodigt om mee te doen: 'Kom binnen, moslims!' (*andar ayd ay mosalmanan hami*). Het is waarschijnlijk dat de lezers van Rumi goed bekend waren met deze verwijzing naar Abraham.

Het gedicht vertelt verder dat de moslims die getuige zijn van de wreedheid van de boze koning en de boodschap van het kind horen, naar het vuur rennen. De mensen zijn zo overtuigd van de woorden van het kind dat zij hun geliefden achterlaten en hun wereldse genoegens verlaten om eenwording met God te bereiken. Op deze manier lost de gemeenschap haar trauma op: een pijnlijke ervaring verandert in een plezierige ervaring. De gelovigen

Abraham, op bevel van koning Nimrod in de vlammen geworpen, zit op een troon te midden van de vlammen die een tuin zijn geworden. Qisas al-anbiya, Qazvin (Iran), ca. 1580, folio 26. New York Public Library, Spencercollectie, Persian MS 46

hervinden hun geloof en bewijzen dat de boze koning ongelijk heeft. Ze overwinnen de crisis van het geloof en verslaan de boosaardigheid van de koning met hun liefde voor God. De koning wordt *siyah ru*, *khejel*, en *bimar-del*, oftewel, 'zwart in gezicht,' 'beschaamd' en 'ziek in het hart'.

Maar het verhaal eindigt niet met dit tamelijk milde lot voor de koning. Hij

moet een zwaardere straf krijgen voor zijn ketterij en voor het feit dat hij de gelovigen van streek heeft gebracht. In de epiloog komt de koning naar het vuur toe en vraagt: 'Waarom brandt u niet? Wat is er met uw kracht gebeurd?' Het vuur spreekt terug en predikt tot de koning over de enige echte God die de oorzaak is van leven en dood, de oorzaak van alle oorzaken, de superieure oorzaak van het vermogen van het vuur om te branden, en de enige die achter dit alles zit. Op dat moment tolereert het vuur het ketterse gedrag van de koning niet langer en doodt hem samen met zijn 'onbeduidende' (*kbās*) bewakers. Pas dan is de operatie voltooid.

Trauma en troost

Het verhaal van Rumi vertoont overeenkomsten met de ervaring van Khodanur. In beide vinden we het element van een groep getraumatiseerde mensen en van een verwerkingsmechanisme. Eerst brengt het bevel van de koning om het afgodsbeeld te aanbidden het geloof van de mensen in een crisis. Vervolgens brengt het vuur die crisis tot een hoogtepunt. Het kind vertelt dat het opgaan in God een oplossing biedt voor de crisis. De gemeenschap accepteert deze oplossing en uiteindelijk krijgt de koning de doodstraf en wordt hij in navolging van Gods wil in het vuur verbrand.

Deze operatie was volgens de sociale normen van de middeleeuwse islam niet zo vreemd. Avner Gil'adi toont overtuigend aan dat ouders die hun kinderen verloren troost vonden in de religieuze overtuiging dat deze kinderen op een betere plaats zijn.³ Gil'adi vestigt de aandacht op de populariteit van troostverhandelingen in die tijd, die werden geschreven om gelovigen te helpen om het trauma van het verlies van hun geliefden te verwerken. Deze traktaten benoemden het belang van standvastigheid (*sabr*) en emotionele beheersing in het licht van een traumatische gebeurtenis. Het gedicht van het brandende kind drijft dit troostgenre tot het uiterste. Niet alleen herinnert het de getraumatiseerde lezer eraan dat het kind op een betere plaats is, maar het moedigt ook iedereen aan om mee te doen en de andere wereld te omarmen.

Een punt blijft onduidelijk. Wat gebeurt er met de moeder? Gaat zij ook in op de uitnodiging van het kind? Kan ze het trauma verwerken? Herstelt ze haar geloof? Het gedicht zwijgt erover. Sterker nog, vanaf het moment dat het kind zijn profetische toespraak begint, verdwijnt de moeder naar de achtergrond en wordt ze niet meer genoemd. Het gedicht vergeet de moeder of neemt haar stilletjes op in de moslimgemeenschap. Misschien is zij degene die aan de kant staat en toekijkt hoe het vuur de joodse koning en zijn bewakers verteert - zoals in Maryam Salimians vuur, dat de moordenaars van Khodanur verbrandt.

Behalve parallellen tekenen zich ook duidelijke verschillen af in de hedendaagse associatie met Rumi. Persoonlijk denk ik dat het brandende kind in dit gedicht bijdraagt aan een fatalistisch pacifisme dat geen enkele moderne Iraanse revolutionair vandaag de dag ook maar enigszins in het hart kan sluiten. Maryam Salimian pleegde zelfmoord nadat ze vanaf het vliegveld was teruggestuurd naar Teheran, maar zij deed dit niet om de vernietiging te omarmen. Zij stierf weliswaar, maar in tegenstelling tot Rumi's brandende kind, weigerde ze anderen aan te moedigen hetzelfde te doen. Juist niet: ze wilde dat anderen 'harder lachen en vechten', zoals zij aangaf in het bijschrift van haar schilderij. Haar geschilderde Khodanurs zijn geen dode Khodanurs. Het zijn levendige dansende figuren die zich bewegen rond het vuur dat niet Khodanur maar zijn moordenaars verbrandt.

Arash Ghajarjazi is postdoc-onderzoeker in het ERC Advanced Grant-project *Beyond Sharia: The Role of Sufism in Shaping Islam*. Hij promoveerde aan de afdeling Filosofie en Religiewetenschappen van de Universiteit Utrecht. Op dit moment onderzoekt hij de intellectuele geschiedenis van ongelof in het Perzische cultuurgebied. Zijn onderzoek is erop gericht om een genuanceerde en vaak over het hoofd geziene traditie van kritisch denken binnen de Perzische intellectuele geschiedenis bloot te leggen.

Noten

- 1 <https://www.instagram.com/p/ClErqo5ttZD/> voor het laatst geraadpleegd op 16 november 2023
- 2 John Renard, "Images of Abraham in the Writings of Jalāl ad-Dīn Rumi", *Journal of the American Oriental Society* (1986), 633-640.
- 3 Avner Gil'adi, *Children of Islam: Concepts of Childhood in Medieval Muslim Society* (Londen: MacMillan, 1992).

Heidendom, islam, dan de woestijn:
Een vlakte wijd genoeg voor onze pijn.
De wetende buigt zich, want hier is niets:
Geen heidendom en geen islam, geen ander domein.

Vertaling J.T.P. de Bruijn